

Socialismen

socialis´m subst. -en

ORDLED: soci-al-ism-en

en politisk ideologi som förespråkar att produktionsmedlen ägs av samhället och genom planmässig styrning fördelas mellan alla medborgare.

HIST.: sedan 1848.

(Källa: Nationalencyklopedins ordbok)

En del tycks ha hur mycket pengar som helst. De behöver aldrig oroa sig för räkningar och kan köpa precis vad de vill. För andra är det helt annorlunda, de får knappt pengarna att räcka till det allra nödvändigaste. För att inte tala om hur det är i fattiga länder där människor till och med svälter.

Det brukar sägas att alla människor är lika mycket värda. Men det kan vara svårt att förstå med tanke på att en del kan glida omkring i lyxiga sportbilar och tillbringa kvällarna på fina restauranger, medan andra får kämpa år efter år i smutsiga fabriker, för att överhuvudtaget få tak över huvudet.

Är de här skillnaderna i inkomst och möjligheter verkligen rättvisa? Vore det inte bättre om alla hade det ungefär lika, det vill säga att vi levde i ett jämlikt samhälle?

Vem är socialist?

Det är inte så lätt att exakt definiera vem som är socialist. Det beror på att det finns många personer och grupper med ganska olika åsikter som alla säger att de är företrädare för de socialistiska idéerna.

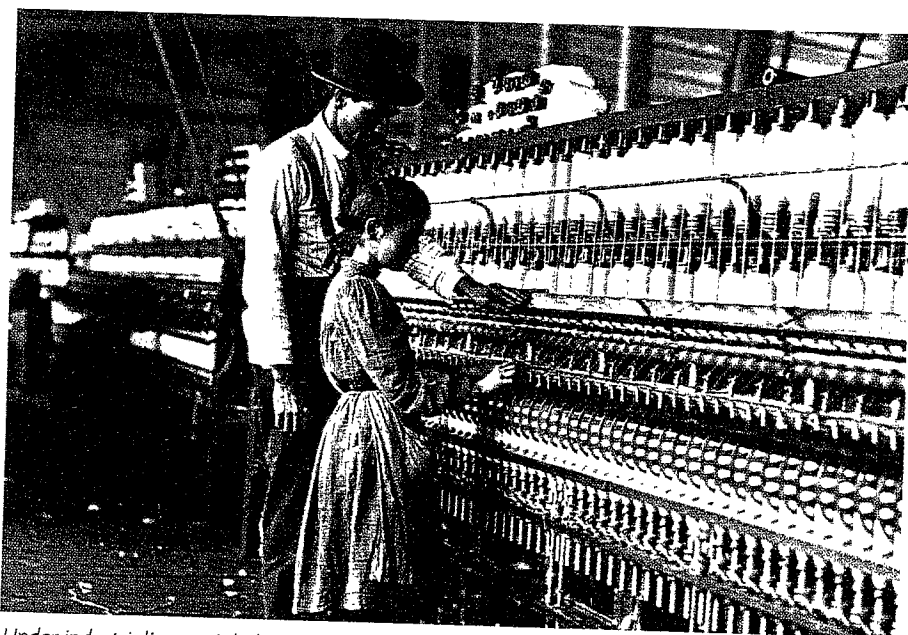
Ordet socialist kommer från latinets socius, som betyder kamrat. Vi använder också *social* för att beskriva en person som har lätt att få kontakt och umgås med andra. Säger vi däremot att bankerna borde *socialiseras* menar vi att staten ska ta över och äga bankerna.

Socialistiska idéer kan spåras ändå tillbaka till antiken för flera tusen år sedan. En del brukar också säga att Jesu bergspredikan har ett socialistiskt innehåll, och under medeltiden fanns det upprorsmakare, eller revoltörer, som drevs av idéer som påminner om de socialistiska.

Den moderna *socialismen* växte fram under 1800-talet. Redan då fanns det många olika riktningar, som ibland även bekämpade varandra. Gemensamt för alla socialister var dock att de förde de fattigas talan. Man vände sig mot adelns och prästerskapets privilegier, och kritiserade fabriksägare och andra företagare för att de utnyttjade och sög ut arbetarna.

När vi numera använder beteckningen socialism tänker vi på en politisk åskådning som vill avskaffa *kapitalismen*. Med kapitalism menas ett ekonomiskt system där företagen ägs privat och alla beslut om vad och hur mycket som ska produceras avgörs på marknaden.

Socialismen vill i stället ha ett samhälle utan konkurrens och marknadsekonomi där hela folket har makt över företagen. Det är ett samhälle utan skillnader mellan olika grupper – eller *klasser* – och där alla har samma möjlighet att utvecklas.

Under industrialismens inledande år var barnarbete vanligt. I många fattiga länder förekommer det fortfarande.

Människosyn

Socialister anser att människan i grund och botten är en kollektiv varelse, det vill säga att vi utvecklas tillsammans med andra. Det är *kollektivet* – eller gruppen – som har bäst förutsättningar att lösa ekonomiska och politiska problem. De orättvisor som finns i samhället kan endast övervinnas om det privata ägandet avskaffas och all egendom ägs gemensamt.

På så sätt ska det också vara möjligt att uppnå *jämlikhet*. Med jämlikhet menas att alla ska ha samma rätt till en bra materiell standard. Vi ska också kunna utbilda oss och ta del av teater, konst och annan kultur. Jämlikhetstanken bygger på att människor kan åstadkomma betydelsefulla saker både för sig själva och andra om de växer upp i en bra miljö. Får alla glädje av de framsteg som görs, inte bara ett fåtal, blir hela samhället fulländat.

Socialismen har med andra ord en positiv syn på människans förmåga och möjlighet att utvecklas. Inget är givet och ingen person är förutbestämd att misslyckas. Det är den miljö – och de kollektiv – vi lever i som är den avgörande faktorn.

Är Sverige ett socialistiskt land?

När dök socialismen upp?

Den moderna socialismen är kopplad till *arbetarrörelsens* framväxt. Arbetarrörelsens mål är att genom fackligt och politiskt arbete förbättra arbetarnas situation inom alla samhällsområden, både socialt och ekonomiskt.

Arbetarrörelsen började organisera sig i England på 1700-talet. Det var där den industriella revolutionen startade, vilket innebar att man med maskiner kunde massproducera varor till allt lägre priser. För att få arbetskraft till de nya fabriker lockades fattiga lantarbetare och småbönder in till städerna från landsbygden. Många levde under svåra förhållanden, och för att förbättra sin situation gick de samman och bildade fackföreningar.

Socialismens genombrott kom på 1820-talet då industriägaren Robert Owen började praktisera sina idéer på ett bomullsspinneri utanför Glasgow. Genom att införa kortare arbetstid, ge barnen gratis skolundervis-

ning och bygga bra bostäder åt de anställda försökte Owen skapa ett eget litet mönstersamhälle där arbete, fritid och undervisning balanserade varandra. Han kämpade också för att barnarbete skulle förbjudas.

Vid sidan av Robert Owen brukar *Henri de Saint-Simon* (1760–1825) och *Charles Fourier* (1772–1837) räknas till den moderna socialismens förgrundsgestalter. Även om de hade olika uppfattning i många frågor menade alla tre att samhällets organisation var helt avgörande för hur de enskilda individernas liv skulle gestalta sig.

De ansåg också att arbetarna sögs ut av fabriksägare och andra kapitalister och ville ersätta "löneslaveriet" med ett system som kan sammanfattas med slagordet "åt var och en efter hans behov, av var och en efter hans förmåga." För att uppnå detta mål förordade de ett samhälle som byggdes upp av små självständiga bygemenskaper, "kommuniteter", med egen produktion.

Owen, de Saint-Simon och Fourier anses vara de främsta företrädarna för den grupp som brukar kallas *utopiska socialisterna*. De utopiska socialisterna var kritiska till industrialismens och kapitalismens samhälle, men deras idéer fick aldrig något större genomslag. Däremot öppnade de vägen för socialismens mest kända namn, *Karl Marx*. För även om Marx var kritisk till utopisternas "ovetenskapliga analys" tog han intryck av deras upprördhet över hur illa arbetarklassen behandlades.

"Åt var och en efter hans behov, av var och en efter hans förmåga", är ett känt socialistiskt slagord. Vad tror du att det innebär i praktiken?

Modern utopisk socialism

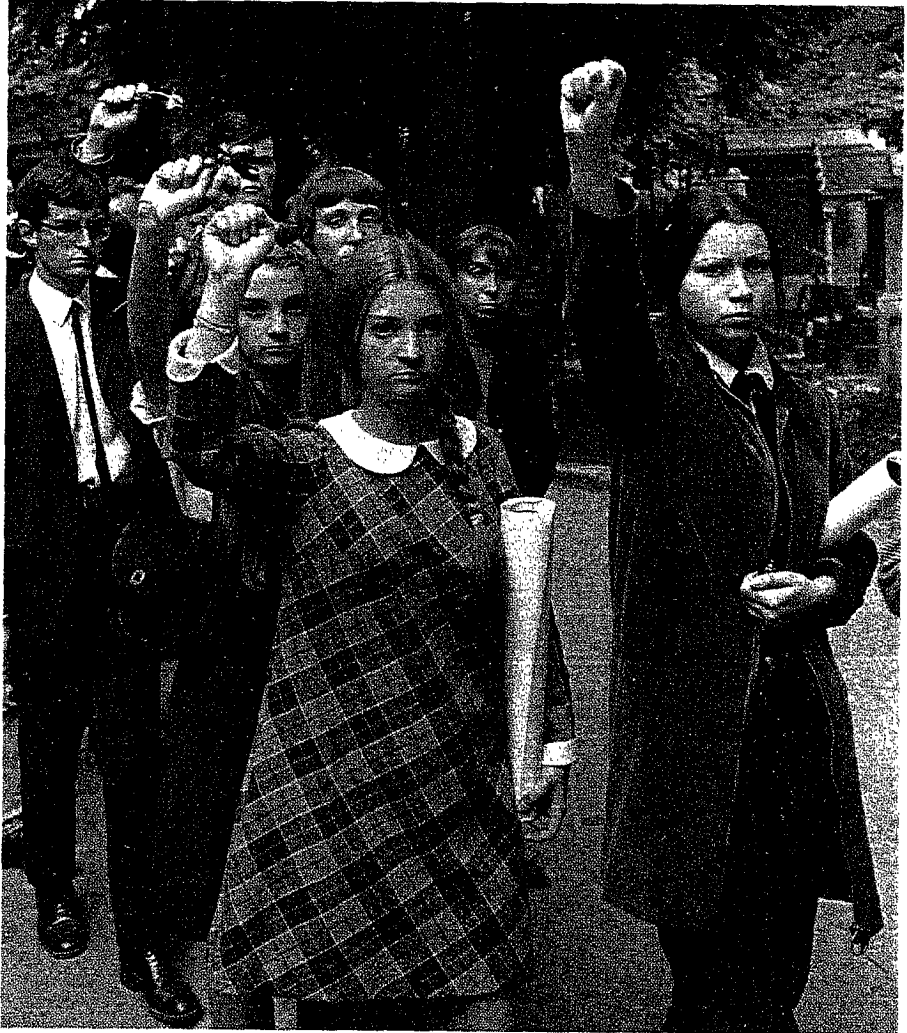
Den utopiska socialismen fick aldrig någon större praktisk betydelse. Det finns dock ett undantag, de israeliska kibbutzerna. En kibbutz är ett jordbrukssamhälle där medlemmarna äger och sköter allt gemensamt och där alla beslut fattas demokratiskt.

Den första kibbutzen i Israel startades 1910. Numera ägnar sig kibbutzerna även åt andra verksamheter än jordbruk, och vissa typer av lönearbete är tillåtna. Trots det finns alltjämt den ursprungliga kollektiva idén kvar som ledstjärna.

Några besökande ungdomar hjälper till med skörden på en kibbutz i Israel.

Socialismens många ansikten

Det råder ingen tvekan om att socialismen är den mest svårfångade av de tre stora ideologierna. Det märker man inte minst vid ett besök på biblioteket. Antalet böcker som behandlar socialismen är väsentligt fler än de som ägnar sig åt liberalism och konservatism.

1968 var ett oroligt år i Frankrike. Protesterna mot kapitalismen nådde sin höjdpunkt och många såg fram emot en socialistisk revolution.

Socialismen täcker alltså in många olika åsikter om hur samhället ska organiseras, till exempel:

Utopisk socialism, det vill säga de idéer som lanserades av bland andra Robert Owen och där utgångspunkten är kritiken mot det framväxande industrisamhället.

Marxism, som bygger på Karl Marx skrifter. Grundtanken är att kapitalismen med sin marknadsekonomi är ett nödvändigt ont, som måste avskaffas genom en revolution. På så sätt ska det vara möjligt att uppnå det klasslösa samhället.

Socialdemokratin utgår från marxismen, men menar samtidigt att det finns felaktigheter hos Marx. Framför allt vill man förändra samhället med reformer och inte genom en revolution.

Kommunismen håller fast vid de ursprungliga marxistiska idéerna och menar att socialdemokratin har lämnat den riktiga läran. Kommunismen fick sitt stora genombrott 1917, då den ryska revolutionen bröt ut.

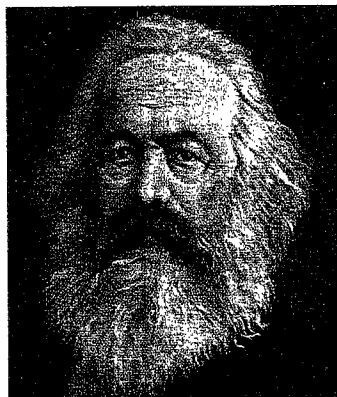
Nymarxister dök upp i slutet av 1960-talet. De riktade kritik såväl mot Östeuropas kommunistiska diktaturer som den "borgerliga" socialdemokratin i Västeuropa. Den nya vänsterrörelsen engagerar sig även i miljöfrågan, kvinnors rättigheter – feminism – samt fördelningen mellan i-länder och u-länder.

I fortsättningen av det här kapitlet ska vi koncentrera oss på de två viktigaste socialistiska riktningarna – marxism och socialdemokrati.

Karl Marx

Den person som haft mest inflytande på socialismen är *Karl Marx*. Marx växte upp i en borgerlig familj i Tyskland, och under sin studietid i Berlin kom han i kontakt med Hegels filosofi. Hegel var egentligen konservativ, men Marx fastnade för hans tanke att verkligheten kännetecknas av motsättningar som driver samhällsutvecklingen framåt, det som brukar kallas dialektik.

Som exempel på dialektiken nämner Marx hur feodalismen – med den jord-

Karl Marx (1818–1883).

ägande adeln i spetsen – fick ge vika för kapitalismen. Adeln försökte för-gäves stoppa de samhällsförändringar som blev ett resultat av industria-liseringen. Men det gick inte i längden, utan fabriksägare och andra ledande personer inom borgerligheten steg fram och tog över makten eftersom de behärskade den nya tekniken.

Till skillnad från utopisterna trodde Marx inte att det gick att avskaffa industrisamhället. Han menade i stället att kapitalismen var helt överläg-sen alla tidigare samhällsformer. Samtidigt vände han sig mot hur arbe-tarna sögs ut och utnyttjades, eller exploaterades, och såg kapitalismen som ett steg mot något ännu bättre – det socialistiska samhället.

Från revolution till klasslöst samhälle

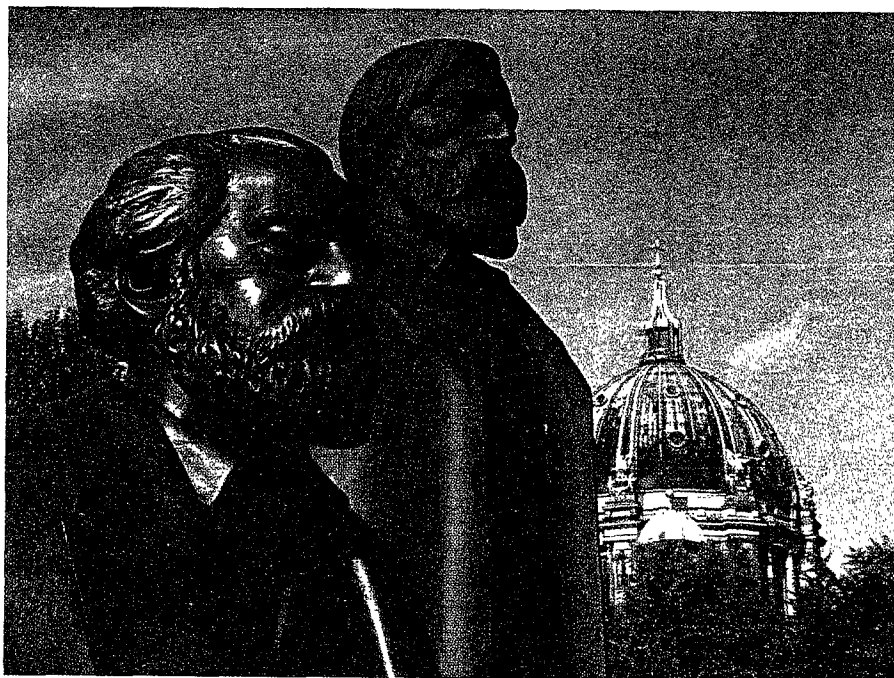
Marx menade att alla samhällstyper, till exempel feodalism eller kapita-lism, bara kan fungera i en viss historisk situation och därför förr eller senare går under. Det som avgör hur ett samhälle ser ut vid en speciell tid-punkt är på vilket sätt produktionen organiseras och styrs, det vill säga hur människor skaffar sig varor och andra livsförnödenheter. En sådan uppfattning brukar kallas för *historisk materialism*.

Det kapitalistiska samhället är enligt Marx det näst sista stadiet i mänsk-lighetens långa färd mot det socialistiska slutmålet. Under kapitalismen behandlas arbetarklassen illa och hindras i sin utveckling. Kapitalisterna – de som äger företagen – blir allt färre och mäktigare samtidigt som övriga klasser sugs upp i en enda stor förtryckt arbetarklass. Till slut blir situa-tionen ohållbar och arbetarklassen gör *revolution*.

Under en övergångsperiod måste arbetarna, genom en stark statsmakt, rensa ut de rester av borgerligheten som finns kvar för att förhindra en motrevolution. Den övergångsperioden kallar Marx *proletariatets dikta-tur*. Därefter behövs inte staten längre. Det klasslösa samhället är ett faktum.

Marx använder med andra ord en trestegsmodell för att beskriva mänsklighetens historia. För det första säger han att alla samhällen är kopplade till en viss historisk period och därför är övergående. För det andra kan det kapitalistiska samhället endast övervinnas genom en revo-lution, som leder till proletariatets diktatur, och för det tredje är proleta-riatets diktatur en övergångsfas innan det klasslösa samhället – det socia-listiska slutmålet – kan bli verklighet.

I det klasslösa samhället ska alla vara jämlika, oavsett yrke eller bakgrund.

Marx-Engelsmonumentet i Berlin.

Friedrich Engels

Karl Marx närmaste medarbetare hette *Friedrich Engels* (1820–95). Han växte upp i en förmögen familj i Tyskland. Engels pappa ägde flera textilfabriker både i Tyskland och utomlands och det var tänkt att sonen skulle följa i faderns fotspår. Men den unge Friedrich ville annorlunda.

Under ett besök vid familjens fabrik i Manchester i Storbritannien upprördes Engels av de svåra förhållanden som arbetarna levde under. Redan då hade han kommit i kontakt med Marx. Så småningom inledde de båda ett livslångt samarbete som resulterade i många skrifter och böcker, bland annat *Kommunistiska manifestet* från 1848 där vägen till revolutionen beskrivs.

Engels tvingades precis som Marx att fly från Tyskland till Storbritannien. Efter att ha sålt sin del av familjeföretaget bosatte han sig i London, och tack vare sin förmögenhet kunde han även hjälpa Marx som periodvis hade det ekonomiskt besvärligt. Efter Marx död 1883 redigerade och fullbordade Engels det mest berömda av Marx verk – *Kapitalet*.

Viktiga begrepp i marxismen

Basen

Marx utgår från att samhället byggs upp kring två olika skikt, basen och överbyggnaden. Basen, som visar hur produktionen går till, består av två delar: produktivkrafter och produktionsförhållanden.

Produktivkrafterna beskriver vilken teknologisk nivå samhället befinner sig på. Ursprungligen använde människor sin muskelstyrka i kombination med enkla redskap, eller *produktionsmedel*, men till följd av den tekniska utvecklingen har maskiner alltmer tagit över produktionen.

Med *produktionsförhållanden* menas på vilket sätt man använder produktivkrafterna. Det handlar till exempel om vem som äger vad samt hur man organiserar de uppgifter som måste utföras.

Från början utförde i stort sett alla människor samma typ av arbete, men i takt med att produktivkrafterna utvecklades krävdes en specialisering, eller *arbetsfördelning*. En del ägnar sig åt produktion, andra åt vård eller undervisning. På så sätt uppstår också en uppdelning mellan intellektuellt och kroppsligt arbete.

Arbetsfördelningen kräver en organisation – en stat – som styr över produktionen och dess resultat. Genom arbetsfördelningen bildas också grupper, eller klasser, med olika stort inflytande.

Den klass som har den mest betydelsefulla positionen blir mäktigast och slipper delta i produktionen. Därför måste de klasser som tillverkar varorna producera tillräckligt mycket – ett överskott – så att det räcker både till dem själva och till den härskande klassen.

För att behålla sin ställning använder den ledande klassen polis, militär och andra statliga myndigheter för att trycka ner övriga klasser. Staten är kort sagt de härskandes redskap för utöva makt och därmed styra samhället.

Överbyggnaden

Den ledande klassen i samhället kommer även att dominera det som Marx kallar överbyggnaden. Med *överbyggnad* menas de tankar och värderingar som genomsyrar samhället när det gäller politik, religion, kultur och vetenskap. Här ingår också lagar, domstolar och olika politiska institutioner, till exempel riksdagen.

Genom att den härskande klassen har makt över överbyggnaden – inte minst massmedia – kan den se till så att dess idéer sprids i hela samhället och accepteras av andra klasser.

Revisionisterna lägger grunden för socialdemokratien

I slutet av 1800-talet pågick en livlig debatt i Tyskland, som fick en avgörande betydelse för socialismens fortsatta utveckling. I debattens centrum stod *Eduard Bernstein* (1850–1932) som kritiserade delar av Marx teorier.

Marx menade att arbetarklassen – enligt *utarmningsteorin* – skulle få det allt sämre i takt med att medelklassen försvann. Bernstein kunde med hjälp av statistik visa att utvecklingen under 1890-talet tvärtom medförde att medelklassen växte och arbetarna fick det väsentligt bättre.

Bernsteins slutsats blev att även Marx revolutionsteori måste vara felaktig, eftersom den är kopplad till utarmningsteorin. I stället för revolution ska socialismen nås genom att socialistiska partier vinner de demokratiska politiska valen. När de socialistiska partierna fått makten ska man genomföra reformer som gynnar arbetarklassen och på den vägen uppnå det socialistiska slutmålet.

Den strategi som Bernstein förordade – reformer i stället för revolution – är grunden för den moderna socialdemokratien och brukar sammanfattas med begreppet *revisionism*.

Resultatet av striden i Tyskland blev att socialismen delades i två grenar, en revolutionär kommunistisk gren, som höll fast vid Marx teorier, och en reformvänlig socialdemokratisk. Den uppdelningen spreds snabbt till övriga Europa, och förklarar varför det i de flesta länder bildades två socialistiska partier: ett kommunistiskt och ett socialdemokratiskt.

Vad betyder revisionism?

Begreppet revisionism har sitt ursprung i ordet revision. Med revision menas att man efter en grundlig genomgång förändrar något för att göra det modernare och mer effektivt. Ordet revision används numera framför allt när man granskar ett företags bokföring.

I takt med att arbetarklassen fick det bättre minskade intresset för att genomföra en socialistisk revolution.

Hur ser socialister på statens roll?

Enligt Marx används staten som ett redskap för att den härskande klassen ska kunna förtrycka andra klasser. Även arbetarklassen använder staten för att uppnå sina mål när man tagit makten efter revolutionen. Men eftersom socialismen innebär att klasserna successivt försvinner kommer också staten gradvis att dö bort.

Trots detta har staten i praktiken alltid haft en central roll för socialistiska partier. Inom socialdemokratien har en stark statsmakt varit en förutsättning för att genomföra olika reformer för att förbättra välfärden, till exempel barnbidrag och ekonomiska ersättningar när man är sjuk, arbets-

lös, studerar eller har småbarn. I Sverige har socialdemokratiska regeringar med hjälp av höga skatter byggt upp en stor offentlig sektor (kommuner, landsting och stat) och genomfört olika reformer. Skatterna har gjort det möjligt att omfördela pengar från de rika till dem som har det sämre ställt.

Enligt en strikt kommunistisk tolkning är det socialdemokratiska samhället med sina skolor, sjukhus och sociala skyddsnet i själva verket bara ett sätt att dölja de verkliga motsättningarna inom kapitalismen för att undvika att arbetarklassen gör uppror. Enda sättet att verkligen komma åt orättvisorna är att göra revolution.

Å andra sidan har alla kommunistiska länder genom historien styrts av en stark stat med hjälp av polis, militär och andra myndigheter. På Cuba äger till exempel staten alla större företag, och mänskliga rättigheter som yttrande- och tryckfrihet är begränsade. Det klasslösa samhället har ännu inte kunnat genomföras i något land.

Vad säger socialismen om inkomstskillnader?

Enligt Marx leder det kapitalistiska systemet till att en liten grupp förmögna förtrycker den stora massan. Företagsägarna ger inte arbetarna en lön som motsvarar värdet på deras arbete, eftersom de strävar efter så hög vinst som möjligt. Man brukar i detta sammanhang tala om *mervärde*, det vill säga skillnaden mellan värdet på de varor som arbetarna producerar och den lön de får. Ju högre mervärde, desto större vinst.

Marx anser att den här typen av utsugning inte är möjlig i ett socialistiskt system. Där har man i stället *planekonomi*. Med planekonomi menas att statliga myndigheter – inte privata företag – bestämmer vad som ska produceras, hur mycket och till vilka priser samt vilka löner de anställda ska få. På så sätt kan staten styra landets ekonomi och utjämna skillnader mellan rika och fattiga.

I socialdemokratiskt styrda länder går man inte fullt så långt utan låter det kapitalistiska systemet delvis vara kvar. Det betyder att man accepterar marknadsekonomin – och konkurrensen mellan privata företag – samtidigt som staten via skatter och lagar får reglera stora delar av samhället. Målet är att på olika sätt gynna de sämst ställda, till exempel arbetslösa, för att på så sätt minska inkomstskillnaderna och öka jämlikheten.

Den här överföringen av resurser – bland annat i form av olika bidrag – är ett viktigt inslag i ambitionen att skapa ett *välfärdssamhälle*. Med det menas ett samhälle som strävar efter att ge alla medborgare materiell välfärd och social och ekonomisk trygghet, oavsett om man är sjuk, handikappad eller arbetslös. Det är alltså statens ansvar att genom olika ekonomiska och sociala insatser se till så att människor har ett anständigt liv.

Sverige är ett av de länder i världen som har högst skatter. Vilka är för- och nackdelarna med ett högt skattetryck?

Hur ser socialister på ekonomi?

Marxistiska ekonomer brukar kritisera kapitalismen för att den leder till en ryckig och oordnad ekonomisk utveckling med följd att det slösas på resurser. Det gäller till exempel när många går arbetslösa på grund av att efterfrågan på varor och tjänster är för låg.

Enligt en socialistisk syn beror det här på att marknadsekonomin, till skillnad från planekonomin, är så kortsiktig. Det leder i sin tur till att den ekonomiska aktiviteten – konjunkturen – går upp och ner. Det är endast staten som kan styra den ekonomiska utvecklingen så att hela folket gynnas, och inte bara en liten grupp, som i ett kapitalistiskt system.

När socialdemokraterna kom till makten runt om i Europa under första hälften av 1900-talet var strategin inriktad på att med reformer steg för steg genomföra en övergång till socialismen. Problemet var hur man skulle hantera återkommande konjunkturedgångar med stigande arbetslöshet, depressioner och fallande produktion som följd.

Räddningen blev den ekonomiska teori som skapades av John Maynard Keynes. Enligt Keynes orsakades konjunkturedgångar av att det konsumerades för lite; efterfrågan var alltså för låg. Enda sättet att komma åt det problemet var att staten grep in i ekonomin.

Keynes tanke var att staten i en lågkonjunktur skulle använda mycket mer pengar än den fick in på skatter och andra statsinkomster, det vill säga underbalansera budgeten. De pengarna kunde till exempel användas för statliga investeringar i vägar, hamnar och skolor för att på så sätt skapa arbeten och undvika att arbetslösheten steg.

I en högkonjunktur skulle man göra tvärtom – överbalansera budgeten – för att inte överhettas ekonomin. Staten skulle helt enkelt vänta med större investeringar och samtidigt höja skatter för att ta in mer pengar i statskassan än man behövde. Överskottet skulle sparas och användas under nästa lågkonjunktur.

De här idéerna var utgångspunkten för den socialdemokratiska regeringen som tillträdde i Sverige 1932. Eftersom det var svåra tider ökades statsutgifterna genom olika reformer som gynnade de sämst ställda, och den budget som presenterades för riksdagen av finansminister *Ernst Wigforss* (1881–1977) gick helt i Keynes anda.

Tack vare Keynes fick socialdemokraterna den ekonomiska teori man så väl behövde efter att ha tagit avstånd från delar av Marx ekonomiska analyser. På det viset kunde man motivera att staten fick en stark roll i den ekonomiska utvecklingen utan att, som kommunisterna ville, socialisera – eller förstatliga – näringslivet och införa planekonomi.

Socialismen innehåller, som alla ideologier, både sådant man tycker om och sådant som man inte kan acceptera. Vad tycker du är bra respektive dåligt i socialismen?

John Maynard Keynes

Den brittiske ekonomen John Maynard Keynes växte upp i en förmögen familj. Efter studier i matematik i Cambridge började han alltmer ägna sig åt nationalekonomi. Under första världskriget arbetade Keynes inom det brittiska finansministeriet. Han deltog också som hög ämbetsman i den brittiska delegationen vid fredskonferensen i Versailles efter första världskriget. På grund av ett internt bråk lämnade han sin tjänst och publicerade 1919 den uppmärksammade boken *Fredens ekonomiska följder*.

Sitt stora genombrott fick Keynes 1936 med boken *Sysselsättningsproblemet: Allmän teori för produktion, ränta och pengar*. Det var teorierna i den boken – senare kallad keynesianismen – som kom att ligga till grund för socialdemokratins syn på statens roll i ekonomin.

Keynesianismen är till skillnad från klassisk, liberal nationalekonomi pessimistisk till marknadens förmåga att undvika arbetslöshet och andra problem. Därför måste staten rycka in och med hjälp av skatter och statsutgifter se till så att ekonomin utvecklas utan stora svängningar, i första hand för att undvika arbetslöshet.

Finns det socialister i Sverige?

Det finns två stora socialistiska partier i Sverige – *socialdemokraterna* och *vänsterpartiet*. Enkelt uttryckt kan man säga att vänsterpartiet står närmare de ursprungliga marxistiska idealen, medan socialdemokraterna lutar sig mot de tankar som Eduard Bernstein en gång drog upp.

Sverige är ett av de länder där socialdemokraterna varit mest framgångsrika. Man har varit det största partiet sedan 1917 och suttit i regeringen i stort sett oavbrutet sedan i början av 1930-talet.

Ett av de mest kända namnen inom socialdemokratin är *Per Albin Hansson* (1885–1946). Förutom att han var partiordförande för socialdemokraterna i drygt 20 år var han även statsminister mellan 1932 och 1946. Per Albin Hansson är kanske mest känd för sin dröm om att förverkliga det goda *folkhemmet*. Så här sa han i en riksdagsdebatt 1928:

”Hemmets grundval är gemensamheten och samkänslan. Det goda hemmet känner inte till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser inte den ene ner på den andre, där försöker ingen skaffa sig fördel på den andres bekostnad, den starke trycker inte ner och plundrar den svage. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet.”

En annan berömd socialdemokratisk ledare var *Olof Palme* (1927–86). Palme, som mördades på öppen gata mitt i Stockholm, talade ofta om *det starka samhället*. Med det menar han att man visserligen accepterar marknadslösningar inom delar av ekonomin, men att staten samtidigt ska ha kontroll över alla viktiga samhällsområden för att garantera människors trygghet. Det är ett system som brukar kallas för *blandekonomi*.

Under Palmes tid som statsminister drev den socialdemokratiska regeringen bland annat igenom lagar som flyttade fram facket positioner. Även socialpolitiken stod i centrum. Målet var att människor skulle få behålla sin levnadsstandard även om de var sjuka eller arbetslösa. Stora resurser satsades också på skola och forskning för att utjämna klasskillnaderna. Reformerna byggde på ett system med höga skatter och en stor offentlig sektor.

Allt sedan 1917, då arbetarrörelsen i Sverige splittrades i två delar, har det gått en tydlig skiljelinje mellan socialdemokrater och kommunister. Under senare år har konflikten blivit mindre tydlig – främst på grund av att vänsterpartiet har tonat ner sin historiska koppling till kommunismen

Per Albin Hansson.

– och numera samarbetar socialdemokraterna och vänsterpartiet på olika sätt, bland annat i riksdagen.

Det finns dock en avgörande skillnad när det gäller synen på globalisering och internationellt samarbete. Vänsterpartiet kritiserar till exempel EU och det multinationella näringslivet, framför allt när det finns kopplingar till USA. På senare år har vänsterpartiet även profilerat sig som anhängare till miljörörelsen samt feminismen. Dessutom anklagar man emellanåt socialdemokratin för att närma sig de borgerliga partierna.

Genom att använda hemmet som exempel ville Per Albin Hansson beskriva ett samhälle – folkhemmet – som bygger på gemenskap och rättvisa. Hur tror du att ett sådant samhälle skulle se ut i praktiken?

Sammanfattning

Ordet socialist kommer från latinets socius, som betyder kamrat. Socialismen dök upp i samband med industrialismens genombrott och hade som mål att avskaffa kapitalismen.

Socialismen anser att kollektivet har bäst möjligheter att lösa ekonomiska och politiska problem. Därför ska det privata ägandet avskaffas och all egendom ägas gemensamt.

Den moderna socialismen täcker in många olika åsikter. Först kom de utopiska socialisterna, som kritiserade industrisamhället och ville ha små självstyrande bygemenskaper. De mest betydelsefulla riktningarna är dock marxismen och socialdemokratien.

Marx menade att ett samhälle styrs av hur produktionen organiseras, så kallad historisk materialism. Kapitalismen ansåg han vara det näst sista stadiet innan arbetarklassen gjorde revolution. Efter en övergångsperiod under proletariatets diktatur skulle staten försvinna och det klasslösa samhället uppstå.

Revisionisterna kritiserade Marx och ansåg att socialismen skulle uppnås med reformer i stället för genom en revolution. Det resulterade i att socialismen delades i två grenar – en socialdemokratisk och en kommunistisk.

Marxister menar att endast staten kan garantera en trygg ekonomisk utveckling. Det kräver planekonomi, det vill säga att staten – inte privata företag – avgör vad som ska produceras, hur mycket och till vilka priser. I socialdemokratiskt styrda länder har man dock valt ett system med både marknadsekonomi och statlig styrning, så kallad blandekonomi.

Keynesianismen innebär att staten griper in i ekonomin för att undvika konjunktursvängningar. Det gjorde det möjligt för socialdemokraterna i till exempel Sverige att styra ekonomin utan att förstatliga näringslivet och införa planekonomi, vilket kommunisterna krävde.

I Sverige finns två stora socialistiska partier: socialdemokraterna och vänsterpartiet. Socialdemokraterna har med några få undantag suttit i regeringen ända sedan 1930-talet. Målet har varit att skapa ett välfärds-samhälle som bygger på höga skatter och en stor offentlig sektor.

Parad i Moskva där man hyllar socialismens stora namn – Marx, Engels och Lenin.